١٨ نجی نومر. ١٣٢٤ سنه. ١٩ ربیع الاوّل. یکشنبه. ١٩٠٦ سنه. ٣٠ اپریل. ١ نجی بیت

یولدز

بهاسی:
آلوچیغه یوللانمق شرطی
ایله بر یل اوچون ٣ صوم؛
یارتی یل اوچون ١ صوم
٥٠ تیینلر. بره‌م‌لب
هر نسخه‌سی ٥ تیینلر.

ЕЖЕНЕДѢЛЬНАЯ ГАЗЕТА
„ЮЛДУЗЪ."
Цѣна 3 руб. на годъ.
Адресъ Редакціи: Казань, Екатерининская ул.

اعلانلر
اوچون هر یول چاماسندن
بر مرتبه باصدرمق اوچون
٨ تیین ویل بو ینچه باصدرمق
اوچون ٣ صوم آلنور.
اداره خانه‌مز شهر قزانده
یونایف مسجدی قارشنده
ایرته برله ساعت ٨ دن
کوندز ٢ گه قدر آچقدر.

هر آتناده بر وگاها ایکی مرتبه چغاچق ادبی، فنی، معاشی وسیاسی جریده‌ء ترکیه‌در.

مای باشینه قدر دورت آیغه آقچه توله‌گان آلوچیلر، آدرس‌لرینی بیان قیلوب یولدزنی یته آلمق نیتنده اولدقلرینی معلوم قیلماسه‌لر، جریده یوللانماس. اداره طرفندن، تیزلکده خبر ایتولری رجا قیلنادر.

دوما دوام ایتوب نظام کیکاش‌لرینه کرشلسه، قرار بیرلگان نظاملرنک هر برسی یولدزده ترجمه وتفصیل قیلنورلر.

٣٠ آپریل، شهر قزان.

طابه مسئله‌سی

ترکیه ایله آنگلیه آراسنده عقبه شهری حقنده بر نزاع چقغانی کوبدن معلومدر. بو خصوصده یولدزده‌ده بر نیچه تورلی خبرلر یازلمش ایدی. روسیه گازیتلری حاضرده بو مسئله‌دن کوب بحث ایتمیلر، چونکه آنلرنک هر نسخه‌سنده دوما (٤١) مرتبه، (ویتتی-دورنووو) (٧٦) مرتبه پارتیه وتورمه (٩٩) مرتبه صایلاو (١١١) مرتبه تکرار ایدلدکندن باشقه خبرلرگه اورن کوب قالمیدر.

حاضر روسیه گازیتلرینه شویله بولمی‌ده حال یوق. چونکه حاضرگی آیلر، کونلر، وساعتلر مملکتمزده تورلی کریزیسلر زمانیدر. اوز حالمزنی تیکشرمیچی باشقه مملکت خبرلری ایله چووالو معقول توگلدر.

شویله ایسه‌ده تیلیگر املرده عقبه طابه وطور طاوی جزیره‌سی حقنده قسقا، قسقا خبرلر یازلغالادی. لکن حقیقت حال آچق آکلانمادی.

بو خصوصده مصر جریده‌لری بیک آچق یازالر. عقبه ترکیه‌نک خاص اوزی شهریدر. گرچه (محمل) یعنی حاجیلر کروانی یولی اولدیغندن آنده گاها مصر عسکری طورغالاسه‌ده، مصر تصرفینه کرگانی یوق ایمش. شول سببدن آنگلیه عقبه‌گه عسکر یوللاوی خصوصنده ترکیه‌گه آرتق اعتراض قیلمیدر.

شولای بولسه‌ده، حج تیمر یولی بوتاقلانوب عقبه‌گه چغووینه بیک اچی پوشادر. حج تیمر یولندن عقبه شهرینه چغاچاق بوتاقنی گیرمانیه شرکتی صالاچقدر. گیرمانیه ایله آنگلیه آراسنده تیز زمان چغووی احتمال بولغان صوغشده بو بوتاق نیمسلر اوچون بیک فائده‌لی بولاچقدر. چونکه بو یول ایله عسکر کیتروب مصرنی آلو یاکه سویش جرماغینی طوتو بیک سهلدر، شول سببدن ترکیه خدمتنده بولغان (گولتس) پاشا بو یولنی تیزره‌ک اوتکرتونی معقول کوره‌در.

ترکیه وآنگلیه آراسنده‌غی حاضرگی نزاع بو عقبه حقنده غنه توگلدر. بلکه توراتده وقرآنده اسمی مذکور مشهور طور طاوی شبه جزیره‌سی حقنده‌در.

مصر، روسیه‌نک فینلاندیه‌سی کبی ترکیه‌نک آفتانومیه‌لی بر ایالتیدر. ترکیه ایله مصر آراسنده‌غی چیک فائده‌سی کر الردن عبارت اولدیغی اوچون بو زمانغه قدر بیک آیرم آچق ایتوب تعیین قیلنماغان ایکان.

اوشبو سنه غیندوار باشنده عقبه‌دن یراق توگل (طابه) اسملی بر ییرگه کیلوب آنگلیه آفیسرلری بر الوغ قویو قازی باشاغانلر. بر نیچه کوندن صونک مصرنک (نور البحر) اسملی کویمه‌سی ایله بیک کوب قورالر واشچیلرده کیترلگان. ترکیه‌نک عقبه‌ده‌گی عسکرلری بونی کوروب یانلرینه بارغانلر. بو نیندی اش؟ دییوب صوراغانلر. آنگلیه آفیسرلری اوّلدن اویره‌توب قویلمادقلرندن معنالی جواب بیره آلماغانلر. هر نه ایسه، معلوم بولغانکه آنگلیه طابه‌ده کریپوست کبی بر استحکام بنا قیلماقچی بولا ایکان. ترکیه ضابطلری سرنی آکلاغاچده، آنگلیه کشیلرینی قوغانلر. اگرده حاضر کیتمه‌سه‌گز، آتامز دیگانلر. شول ساعت بنا قیلا باشلاغان نرسه‌لرنی واتقانلر. بیچاره آنگلیچانلر نومید بولوب کیتکانلر.

بو خصوصده ترکیه، آنگلیه ومصر آراسنده کوب مذاکره‌لر بولدی. تفصیلی هنوز معلوم توگلدر. ترکیه: (طابه قطعه‌سی عقبه اویه‌زندن بزنک ییرمزدر. بناءً علیه اول ییرلرگه آنگلیه‌گه یاکه مصرغه استحکام قوررغه رخصت یوق. آندن باشقه مصر ترکیه‌گه تابع اولدیغندن ترکیه‌گه قارشی اوز ییرنده‌ده استحکام قوررغه حقی یوقدر» دی.

دهی ترکیه سویش جرماغینک مشرق

НАУЧНЫЙ АРХИВ
ИНСТИТУТА ЯЗЫКА ЛИТЕРАТУРЫ И ИСТОРИИ
КАЗАНСКОГО ФИЛИАЛА АН СССР
Фонд

Ф.128
О.2
Д.82

طرفینی بۆتونلەی اوزینه قاراتمقچی بولادر. بوندن مقدمده (الوجه) و(المويلح) اسملی بیرلرنیده‌مصر قولندن آلوب اوزینه قاراتمش ایدی.

بوخصوصده آنگلیه هیچ برسوز ئەیتە آلمی. چونکه هیچ منطقی برسوز ودلیل طابا آلمی. شولای بولسه‌ده ئه‌تەچ کبی بیك غیرتلی روشده‌قیلنوب طورا. کویمه‌لرینی‌مالته جزیره سندن قوزغاتمش آخرینی بولور؟. مصرنی تمام اوزینه قاراتو مسئله‌سینی چغارورغـه برآزایرته کورنه ایدی. ایمدی ایرکسز شول مسئله‌نی قوزغاتور. مصرنی غصب قیلورغه طرشور، لکن ترکیه‌ده هیچ قور- قفان کبی کورنمی. همان عقبه‌گه ومعانغه حج تیمر یولی ایله عسکر ییبه‌ره. اول آراده گیرمانیه‌نك بر نیچه آفیسرلری‌ده شول تیره‌ده جغرافیه معلوماتی ازلیمز دیگان بولوب یوریلر. ترك گازیتلرندن برسی: «ایمدی بزگه آنگلیه‌گه قارشی سوز ایله گنه کوره‌شوب طورورغه یارامی. اشکه باشلارغه وقت یتدی» دی اشدن مرادی قلچمی، ملتقمی یاکه طوپمی؟ آچق آڭلانمی. اوّلده بو نزاع ترکیه طرفندن باشلانغان کبی کورنه ایدی. صوڭره معلوم بولدی‌که بومسئله آنگلیه‌نك رخصتسز طابه‌گه کروندن باشلانغان ایکان. لکن آنگلیه بومسئله زورغه کیته‌ر دیبوب اویلاماغان‌ایمش. یوواش ترکیه‌همان سکوت قیلوب قالور دیبوب فرض قیلغان ایمش. حاضر کورینه‌که یوواش، اشنی یوواتلاندرو- دن قورقمی طورا.

صوڭغی خبرلرگه قاراغانده ترکیه عسکرینی طابه‌دن آلماسه، آنگلیه صوغش کویمه‌لرینی طوغری ایستانبولغه بولایاچق ایمش. چونکه ازمیرنی آلو ایله گنه ترکیه قورقاچق توگلدر. آنگلیه‌نك فایسی گازیتلری سلطاننك اوزینی آلماشتورورغه کیره‌ك دیلر. چونکه حاضرگی سلطاننك تدبیرلری آنگلیه‌نك کیفینه یارامی ایمش.

بوقارده آنگلیه ترکیه‌گه قارشی منطقی برجواب طابا آلمی دیمش ایدك. بوصوڭغی خبرلر آنگلیه‌نك اوز نچه منطقی جوابیدر.

بعض سیاحلرنك خبرینه قاراغانده آنگلیه مستملکه‌لرنك وحشی خلقلرغه روسیه‌نی اوزینه تابع ایتوب کورسه‌تدیگی روایت قیلنادر.

ایمدی آخری آنگلچانلر ترکیه‌نی‌ده اوزینه تابع دیبوب بله طورغانلردر. یوقسه، ۲۸ یل (۵۰) میلیون خلقغه سلطان بولوب طورغان ذات حقنده بوندی ادبسز سوزلرنی یازماسلر ایدی.

کیچه‌گی تیلیگرامغه قاراغانده آنگلیه کویمه‌لرینه آق دیگزده ترکیه‌گه قارشی بالفعل حرکت قیلا باشلارغه بویورلمشدر.

طور سینا.

طورسینا- سویش جرماغینك مشرق طرفنده- عربستان ایله آق دیگز وکنعان یورتی آراسنده برشبه جزیره‌در. بنی‌اسرایل یعنی یهودقومی فرعوندن قوتلوب مصردن چققاچ اوشبو جزیره‌ده آداشوب یوره‌شلردر. مشهور تیه صحراسی اوشبو شبه جزیره‌ده‌در. موسی علیه السلام گه الله تعالی نك وحی وکلامی ایرشکان مشهور طور طاوی اوشبو جزیره‌نك عربستان دیگزینه اوچلانوب چقغان یورننده‌در که بیکلگی (۲۴۰۲) میترو قدر در.

بوطاونك اوستنده ایسکی زماندن قالغان برمناستیرده باردر. پیغمبرمز محمد علیه‌السلام یاش وقتده شامغه بارغانده اوشبو مناستیر تیره‌سندن اوزمشدر. اول‌زمانده مناستیرنك باش ماناخی (بحیرا) اسملی کشی ایسکان محمد عم‌نی کورگاچ پیغمبر بولو احتمالینی سویله‌مشدر. شول سببدن محمد علیه السلام پیغمبر بولغاندن صوڭ‌ده بومناستیرنی اونوتمامش. آنده‌غی ماناخلرنی اسلام دیننه اوندەب برخط یازمشدر. اول مبارك خط- شریف حاضرده شول مناستیرده محفوظ ایمش.

اوشبو طورسینا شبه جزیره‌سی اهل اسلام قارشنده محترم صانالدیغی کبی یهود ونصارا ملتلری قارشنده‌ده مقدسدر. ترکیه مصر وآنگلیه آراسندغی نزاع اوشبو جزیره حقنده‌در. سویش، عقبه، عریش وپورت‌سعید شهر- لری اوشبو شبه جزیره‌نك دورت پوچما- غنده درلر.

دوما مجلسی.

۲۷ نچی آپریلده کوندز ساعت ۲ لرده دولت دوماسینك چلینلری ده‌شورای دولت اعضالری‌ده قشقی سرایننك گیورگی زالنده‌جیلمش ایدیلر. عبادت ودعا بعدنده پادشاه حضرتلری تخت اوستندن مجلسکه قاراب اوشبو نطقنی سویله‌مش:

„تقدیر الهی ایله‌بزگه طابشرلمش، مملکتمزده بارچه خلقنك راحت وسعادتینه اطرشمق فکری‌بوینچه نظاملر چغارو واشنده کیڭاش قیلشمق اوچون خلقنك اوزندن صایلانغان کشیلرنی‌ده دعوت قیلو معقول کورلدی. اوشبو تدبیرم سایه‌سنده روسیه‌نك کیله‌چك زمانده ترقی ایته‌چگی ایله سزنی وسزنی صایلاب ییبه‌روچی روسیه‌نك بارچه اهالیسینی تبریك قیلامن.

معلومدرکه سزنك اشکز بیك آور وچوا- لچق بولاچقدر. لکن انابت ایته‌منکه سز شاید وطنگزغه محبتگز حقینه ووطنگزغه خدمت کورسه‌تمك مقصودی ایله هر برگز اخلاص واتفاق ایله اش قیلسه‌گز کیره‌ك.

مین اوز طرفمدن بیرلگان حقوقلرنی هر وقت محافظه‌ده بولورمن. امینمن‌که سز کامل اخلاص وبار قوّتگز ایله اجتهاد ایتوب، مینم قلبیمه بیك یاقن بولغان آول خلقینك احتیاجلری خصوصنده، خلقنك علم‌ومال جهتلرندن ترقی ایتولری خصوصنده فائده‌لی کیڭاشلر ایته‌رسز. خاطرگزده طوتمالیسگزکه مملکتنك علم ودولت جهتلرنده ترقی ایتووی اوچون فقط حریت گنه یتمیدر. آنك اوستینه حقوق قاعده‌لرینه بنا قیلنغان ترتیب وطنچلق‌ده لازمدر. بزگه خلقنك بخت وسعادتکه ایرشکانینی کورو هم ولی عهد اوغلیمه طنچلق ایله قوّتله‌نمش وآغارمش مملکتنی میراث ایتدروب قالدرو نصیب بولسه ایدی.

دولت دوماسی وشورای دولت دیوانلری ایله برلکده قیلاچق اشلرمزنی الله تعالی خیرلی ومبارك قیلسون.

بوکونگی کون مملکتمز روسیه‌نك یاڭغارغان کونی ایتوب یادقیلنسون. ایمدی خدانك یاردمی ایله کیڭاشگزگه کرشگز، مین سزنی شونك اوچون دعوت قیلدم. پادشاهکزنك ومملکت خلقینك انابتینی ییرینه ییتکرورگه طرشگز. خدا تعالی میڭاده سزگه‌ده اوزی یاردمچی بولسون."

مجلس تمام بولغاندن صوڭ: قشقی سرایدن چغوب دیپوتاتلر کاریته‌لرگه اوطوروب دوما سراینه یونه‌لدیلر. اورامده هر ییرده تماشا قیلورغه خلق کوب جیلغان ایدی. هر ییرده چلینلرنی تبریك قیلدیلر. کوب ییرده (عیبلیلر عفوعام قیلنسون!) دیبوب قچقروب قالدیلر. ساعت بیشنچی‌ده دوما سراینده‌غی اورنلرغه خلق طولغان ایدی. باش وزیر گوریمیکین وباشقه وزیرلرده کیلگان ایدیلر. (۴۳۶) قدر دوما چلینلری مجلسده حاضر ایدیلر.

ساعت بیش طولغانده شورای دولت رئیسی معاونی فریش زۆونوك شالترانده. چلینلرنی تبریك بعدنده قسقا برنطق سویله‌ب مجلسنی آچدی.

نظام بوینچه چلینلر رسمی عهد نامه‌گه قول قویدیلر. عمومی اتفاق ایله دوما رئیسلگینه پروفیسور ش. آ. مورمتسف صایلاندی. رئیس اورنینه اوطورغاندن صوڭ ایڭ اللّٰ پیترونکوویچ سوزگه نوبت آلوب دیدی: «وجدان بوینچه بزنڭ بر نچی هم وآزاد سوزمز وطنمزنی ظلمدن قوتقارو خصوصنده اوزلرینی قزغانمیچه طرشقان کشیلرنی جزادن قوتقارو خصوصنده بولورغه تییشلیدر. (بوسوزنی بوتون مجلس شاو ایتوب تحسین قیلدی). هر برمزگه معلوم درکه حاضرده تورمه‌لرمز شول بیچاره‌لر ایله طولمشدر. بزنڭ بر نچی سوزمز شول: یته‌ر قان توگو! صلح واتفاق لازم! پادشاه حضرتلرینڭ تخت اوستندن سویله‌گان نطقینه جواب حاضرله‌گاچ‌ده مذکور بیچاره‌لرنی عفو عام وآزاد قیلو حقنده مشاوره قیلشمق کیرك. حاضرده حریت آلغان روسیه، حریتکه طرشوب جزاغه گرفتار بولغان کشیلرینڭ هر قایسینی قوتقارورنی تلیدر.» (عمومی تحسین وآفرین). رئیس سوزگه کرشوب:

«مینی رئیسلککه صایلاغانکز اوچون متشکرمن حاضر ممنونیتنی تفصیل قیلونڭ وقتی توگلدر. رئیس صایلانو ایله دوما دیوانینی فعلیتکه چقغانغه حساب قیلورغه کیره‌ك. روسیه اهالیسینی تبریك قیلمالی که دائما تأثیر واشده بولاچق بر دیوانغه بوآن موفق اولدی...»

بر نیچه وقت مذاکره‌دن صوڭره بر نچی مجلس یابلدی. ایکنچی مجلس شنبه کون بولورغه تعیین قیلندی. چونکه رئیسنڭ رئیسلگینی پادشاهنڭ قبول وتصدیق قیلووی لازمدر. بوایسه بر کیچده گنه اولگرمیدر. مجلس تمام بولغاندن صوڭ اورامده خلقلر چلینلرنی ینه تبریك قیلدیلر. آرتلرندن (عفو عام! عفو عام!) دیوب قچقراقچقرا اوزاتدیلر. حریت پارتیه‌سینڭ کلوبی طوغریسینه ییتکاچ بارچه خلق طوقتادیلر. کلوب بالکوننندن خلققه بر ساعت قدر نطقلر سویله‌ندی. آخرده کوستراما شهری چلینی صافونفنڭ اوتنووی بوینچه خلق انصاف ایله طارالدی.

بو حاللرنڭ هر برسی مملکت نظاملرنده حریت پارتیه‌سینڭ پروگرامی غالب بولاچقینه دلیلدر.

دین بحثلری.

قزانده روسلرنڭ دوخاونایا آکادیمیه‌سی اسمندن (۱۸۷۰) نجی یللردن بیرلی اسلام دیننڭ خلافینه پروفیسرلری وشاگردلری طرفندن تورلی کتابلر ومجموعه‌لر تألیف قیلنوب نشر قیلنمقده‌در.

اوتکان (۱۹۰۵) نجی سنه آخرنده بو مجموعه‌لرنڭ (۲۳) نجی نومری نشر قیلندی که (۳۵۲) صفحه‌لك الوغ بر دفتردن عبارتدر. بو مجموعه‌نی مذکور آکادیمیه‌ده تحصیل قیلمش (یاکوف کوبلوف) تألیف قیلمشدر. کوبلوف قزان مسلمانلرینی نصرانیتکه اوندەمك اوچون سنوی بر نیچه مڭ صوم حق ایله میسیونیرلککه تعیین قیلنمش نصارا علماسندندر. اوچ دورت یلدن بیرلی مسلمانلر آراسنده پیچن بازاری تیره‌سنده طورادر. (۱۹۰٤) نجی سنه‌ده (۱۵) نجی مایده بازار جوارنده تیخوینسکی چیرکه‌وده کنوچی بر یاش مالاینی مرتد قیلغان ایدی. اول زمان الوغ بر فتنه چغا یازغان ایدی. شکرلر اولسون که خلقنڭ قزویب بیتمه‌گان وقتینه طوغری کیلو سببلی اول فتنه آرتق زور-ایمی قالدی. الله تعالی اوشبو یللر کبی خلقنڭ چووالغان زماننده آندی فتنه‌لردن اوزی صاقلاسون.

مذکور (۲۳) مجموعه‌ده اسلام دیننه بیك کوب افترالر قیلنمشدر. بو کتابلرنی اهل اسلام کوب کورمه‌دکلردن التفاتقه آلمیلر. افترالرغه قارشی جواب بیرو اوّلده ممکن‌ده توگل ایدی. چونکه جواب ایتوب یازلغان کتابلرنی سینزورلر باصدرمی ایدیلر، (۱۵) سنه مقدم آخوند حسن عطا قاضی مذکور مجموعه‌لرنڭ برسینه جواب ایتوب بیك قالن بر کتاب یازمش ایدی، پیتربورغده سینزورنی کومیتیتده حبس قیلنوب قالدی. باصدرمق ممکن بولمادی.

شونسی عجیبدرکه اول مجموعه‌لرنڭ بعضلرنده مسلمانلرنڭ جوابدن عاجز اولدقلری ده یازلادر. بر یلك اسلام دیننه بر نیچه تورلی اعتراض قیلسه‌لر (ایکنچی یللرنڭ (بوکونگه قدر مسلمانلر طرفندن هنوز جواب بیرلگانی یوق. البته جوابدن عاجزلردر) دیوب اوّلگی اعتراضلرینی تقویه قیلدقلری کوب مرتبه کورلمشدر. کاسیم طرفنده دارونکین فامیلیالی میسیونیر اسلام دیننه هیچ کیلمی طورغان اعتراضلرنی‌ده نشر قیلا باشلاغان ایدی. بعض اهل همت طرفندن روسچه جوابی طاراتلدقدن صوڭ معناسز بحثلرندن حاضرده طوقتاب طورادر. ایمدی مملکتمزده حریت عصری باشلاندیغندن میسیونیرلرنڭ بحثلرینه جواب بیره باشلارغه وقت ییتکان بولسه کیره‌ك.

لکن جوابلر قانون مناظره‌غه موافق روشده منطقی اولمالی، یوقسه میسیونیرلرنڭ اوزلرینڭ اعتراضلری کبی منطقسز اولماملی. (کوبلوف) جنابلری آدم علیه السلام‌نڭ جنتده‌گی خطاسینی الوغ گناهدن حساب قیلورغه بیك طرشادر. بوندن ایکی سنه مقدم‌ده اول خصوصده بر رساله نشر قیلمش ایدی، آنڭ گمانیچه مسلمانلرنڭ نصرانیتکه قارشی طورولری آدم علیه السلامنی گناهکار صانامادقلرندن ایمش. بوقارده مذکور مجموعه سینڭ ده بیشنچی بابنده شول خصوصدن بیك کوب بحثلر قیلمش. آدم علیه السلامنی ملعون بولور درجه‌ده گناهکار ایته‌رگه طرشمش. آندن باشقه آدم‌نڭ گناهی اوغلانلرینه سرایت قیلونی‌ده دعوا قیلمش. گویا آدم علیه السلام‌نڭ گناهی اوچون بوتون بنی آدم گناهکار بولغان ایمش. دنیاده باشقه گناهلرغه وهر بر شر ویامانلقلرغه شول گناه سبب بولا ایمش.

(۲۰) نجی عصر بالالرینی کوبلوف بو فکرینه تیزگنه سلم ایته آلورمیکان. قتایده بالالرنڭ گناهی اوچون «نیك یاخشی تربیه قیلمادکز» دیوب گاها آتا، آنالری جزا قیلنا ایمش. لکن آتالرنڭ گناهی اوچون هیچ بر مملکتده بالالر تعذیب قیلندیغی یوقدر. بر دیسپوت پادشاه، آتالر گناهی اوچون بالالرنی‌ده گناهکار حساب قیلا طورغان بر نظام چغارسه، هیچ کم معقول کورمس ایدی. بنده‌لر حقنده معقول کورلمه‌گان بر اشنی مسلمانلر الله تعالی حقنڭ معقول کورو احتماللری یوقدر، چونکه اهل اسلام اعتقادنچه الله تعالی حکیمدر. هیچ بر حکم وقانونی عقل ومنطقنڭ خلافنچه بولو احتمالی یوقدر. بناء علیه آدم علیه السلام‌نڭ جنتده ممنوع ییمشنی آشامقلغی مسلمانلر قارشنڭ گناهغه حساب قیلنمیدر. بلکه تجربه‌سزیا کفلبر انساننڭ اونوتو سببلی قیلغان خطا وقصوری ایتوب کنه عد قیلنادر. اول کیچیلکده بالالرینه هیچ سرایت قیلغان دیب اعتقاد قیلنمیدر.

اسلام حکمنچه هر بنده هیچ بر گناهسز و شول پاك ومعصوم بولوب طوادر. بالغ بولغانچی قیلغان قصورلری‌ده گناه صایلمیدر. انسان مه‌نگی عذابدن خلاص بولوب آخرتده مسعود بولمق اوچون بالغ بولغاندن صوك اسلام دیننه ایمان واعتقاد ایله بویورلغان اعمال واخلاقی بوینچه معیشت قیلمق کافیدر. لکن کوبلوف هر بر کشینی گناهغه باتلروب طودرماقچی بولادر. چونکه آنك مسلکی اوچون بو بیك لازمدر. کوبلوف کتابینك آخرنده اسلام دیننك بیك اولوغ بر تناقض طابماقچی بولوب یازادر:

«اسلام دیننده جنتده بیك کوب نعمت وحرمتلر وعده قیلنادر، حال بوکه مسلمانلرغه دنیاده بیك کوب نعمتلر حرام قیلنمشدر. بو اولوغ بر تناقضدر. یعنی اسلام دینی اوزینه اوزی خلافلق قیلادر.» دیدر.

اسلام دیننه بو اعتراض هیچ کیلمیدر. چونکه دنیاده فائده‌لی نعمتلرنك هیچ برسی مسلمانلرغه حرام قیلنغانی یوقدر. خمر وآراقی کبی اچملکلر حرام قیلنمقلغی بندلرنك اوز فائده‌لری اوچوندر. ایسرتکچنك ضررلی ایکانینی حاضرده هر بر عقللی کشی بیله‌در. خنزیر ایتینی مسلمانلر نعمتدن حساب قیلغانلری یوقدر. نجسلگینی ملاحظه قیلغان کشی کم بولسه‌ده، آنی نعمتدن صانماس، خنزیر ایتنده کوبسنچه ترخین اسملی آغولی قورتلر بولغانلغی ایمدی تجربه ایله معلومدر.

شول سببلی حاضرده مسلمان بولماغان کشیلرده اوز اختیارلری ایله خنزیر ایتینی آشاودن طوقتادیلر. حفظ صحت کتابلری‌ده خنزیر ایتندن صاقلانورغه قوشمقده‌درلر. اسلام دیننده حرام قیلنغان نرسه‌لرنك هر برسنده دنیاوی بر ضرر بولغانلغی اسلام کتابلرنده تفصیلا بیان قیلنمشدر. فن جهتندن ده بو ضررلر اثبات قیلنمشدر.

اوزینك فکرینی قوتلمك اوچون کوبلوف آیت وحدیثدن دلیل طابا آلمیدر. آنك اورنینه (دقائق الاخبار) کبی اهل اسلام قارشنده معتبر بولماغان خرافات واساطیر کتابلرندن تورلی دلیللر کیتره‌در. آنك اوستینه (بولیس) سوزلرینی‌ده دلیل ایتوب یوروته‌در. بولیس سوزلری مسلمانلر قارشنده مقبول بولمایاچغینی ملاحظه قیلمیدر. بفیم مالوفنتی عجب ایده‌له کیسك باشنی ردقیلوب جورده‌ب چقغان ایدی. ایمدی کوبلوف هربچه دقائق الاخبارغه طوتنغان ایکان. بو مقاله کوبلوفنك مجموعه‌سینك وجودندن خبر بیرمك اوچون گنه یازلمشدر. یوقسه آنك اعتراضلرینه جواب توگلدر. شاید بوندن صوکره کوبلوفقه‌ده باشقه‌لرینه‌ده اسلام دیننه قیلغان اعتراض وافترالری حقنده جوابلر یازلور. بوخصوصده ترکی جریده‌لر همان سکوت قیلوب قالماسلر.

زنگبار (زنجبار)

(زنگبار) آفریقانك کون چغش طرفنده بحر محیط هندی ساحلنده خط استوانك آرغی طرفنده بر جزیره ایله آطاونك قارشی‌سنده‌غی آفریقا قرینیندن عبارت بر مملکتدر. بو آطاو دیکز ساحلندن یکرمی کیلومیتر اچده زورلغی ایکی مك کیلومیتر مربع اولوب اهالیسی اوچ یوز مك قدردر. بو مملکت خط استواغه یاقینلغی سببلی هواسی بیك اسسی ویاغمورلری کوبدر. طوپراغی غایت منبت اولوب شول اقلیمغه مخصوص زور وکیك یافراقلی آغاچلر ایله مستوردر. اهالیسی کاملا مسلم اولوب کوبسی مسقط وعماندن کوچوب کیلگان عرب زنجی قبیله‌لرندن عبارتدر. زنگبار مملکتی زنگبار حاکمینك ادارەسنده اولوب آنگلیه‌نك حمایه‌سنده‌در. مشهور شهرلری: (زنگبار) شهری اولوب آطاونك قویاش بایشی طرفنده دیکز بوینده‌در. بو مملکتنك باش قالاسی هم زنگبار حاکمینك طورا طورغان یریدر. بو شهرنك اهالیسی سیکسان مكدر. دیکز بوینده دورت بیش قاتلی زور بنالری وبر نیچه جامع شریفلری اولوب گوزل بر شهردر. آفریقا وهند وجزیرة العرب آرالرنده تجارتی بخشیدر. بو مملکتده ایسکی زمانلرده (قول) آلوب صاتو بیك مشهور ایدی. حاضرده زنگبار حاکمی ایله آنگلیه حکومتی آراسنده بر یاصالغان عهدنامه بوینچه بو ظلم منع قیلنمشدر! حاضرگی حاکمی (حامد بن محمد) درکه (١٩٠٦) نچی سنه‌دن بیرلی حاکملك قیلادر. (٣٥) یاشلك بر کشیدر.

عرب بحریونی ایسکی زمانلرده بو یرلرگه کیلوب تجارت ونشر دین ایته‌لر ایدی. شول زمانلر (مسقط) امامی اوّلا آطاو ایله شهرنی صوگره دیکز بویلرینی ضبط ایتمش ایدی. اوزینك وفاتندن صوك بو یرلر اوغلی (زنگبار)غه قالوب اوغلی بو قطعه‌نی مستقل بر اسلام مملکتی شکلنه قویمش ایدی. زنگبار حکومتی بوندن مقدم آفریقانك ایك قوّتلی اسلام حکومتی ایدی. مملکتنك اچ طرفلرنده عربلر ایله وحشیلر آراسنده اختلاف ونزاعلر کوب بولادر ایدی. آنگلیه حکومتی‌ده بو وحشیلر یاقلی بولوب آلارنی قوتورتوب تورلی وحشیلکلر ایتدره‌در ایدی. بونك اوچون ایسکی زنگبار حاکمی (سید برغش) یاۋرو پاغه سیاحت ایتوب (گیرمانیه) حکومتی ایله دوستلق پیدا ایدرك اوزینه یاردم ایتمسنی امید ایتکان ایدی. لکن گیرمانیه حکومتی آنگلیه ایله بر سوزلی بولوب مملکتنك تون یاغی طرفلری وآطاو ایله شهرنی هم حاکمنك حمایه‌سنی آنگلیه‌گه بیروب اوزلری مملکتنك قبله طرفی ساحلندن (تانگانیقه) و(نیانزه) کوللرندن (نیاسه) کولینه قدر (گیرمانیه آفریکاسی) اسمیله بر مستملکه ایدنگانلردر. زنگبار مملکتی حاضرده اعتباری بر اسمگنه بولوب جغرافیه خریطه‌لرنده بو مملکت (آنگلیه آفریکاسی) (گیرمانیه آفریکاسی) اسمیله ایکی‌گه بولنمشدر. اول یرلرگه مدنیت کرتو وآنده بولغان اهالینی وحشیلکدن قوتقارو آنچق نشر اسلام ایله گنه ممکن بولاچغنی یاۋروپا سیاحلری منصفانه اعتراف وبیان ایته‌لر. زنگبار تیره‌سنده گیرمانیه وآنگلیه حمایه‌سنده بیك کوب وحشی قبیله‌لر باردر. زنگبار مملکتینك دیگز گه یاقن یرلرنده کیك صحرالر، زور اورمانلر باردر. هواسی غایت اسسی وبیك آوردر. طوفراغی منبت اولوب هر نوع آشلق ویمش موجوددر. (تك) دیگان قیمتلی آغاچ ایله ایك زور (بائوباب) آغاچلری بو یرلرده بیك کوبدر.

معاشرت آدابی.

(دوامی)

پاراخود سیاحتی.

پاراخود سیاحتنده رعایت ایدیله‌چك آداب تیمر یوللر سیاحتنده اولدیغی قدر بیك ساده وینکل دگلدر. پاراخودلرده‌غی معاشرت نومرلرده‌گی معاشرت درجه‌سنده تکلفلیدر. پاراخودلرده اوچنچی ودورتنچی کلاس یولچیلری اوچون آرتق مجبوری تکلف یوقدر.

بونلر جانلوی قیله‌دیکلری روشچه معیشت ایته آلورلر. لکن برنچی وایکنچی کلاس یولچیلری آزمی کوبمی کبار اولان آدملرنك جماعت اچنده صورت معاشرتلرنده‌گی آدابکه رعایت ایتمه‌لری مجبوریدر. بو زمانلرده هر یرده مکمل پوسته وسیاحت پاراخودلری اولوب هر کم اوچون آیرم آیرم بولمه‌لر طوتمق ممکن اولوب آنده دخی کشی اوزی تله‌گانچه یاتماغه طورماغه اختیارلی ایسه‌ده، دیکر پاراخودلرنده بولمه‌لر شیلره‌کدن، کایوتا عمومی اولسه‌ده، یولچی گویا آنده یا یالگز ایمش کبی تله‌گانچه حرکت ایته آلور. هیچ بر خصوصده ایکنچی یولچیلردن احترازایتمکه مجبور دگلدر. عمومی بولمه هرکمنك باشلی باشنه یاتاق بولمه‌سی کبیدر. تله‌دیکی کبی حرکت ایتمکه مانع اولا بیله‌چك بر کشی وارسه، اول‌ده یولچینك اوز ادب وحیاسیدن عبارتدر. یاتو طوروده کیینمك، چیشنمکده ویوونوده حاصلی هربر اشنده اختیارلی اولوب یانده هیچ بر کشی یوق ایمش کبی حرکت ایدر. لکن شوقدر وارکه بو کایوتاغه کییم صالوم کبی بیك ضرور اولان نرسه‌لرینی گنه آلوب آرتق نرسه‌لرینی باغازغه ویریر. چونکه یاتاق بولمه‌سی یاتمق اوچوندر. اوطورمق اوچون پاراخودنك زالی واردرکه آنده بر پیانو ایله بر کتبخانه دخی بولونور. یولچیلر بو کتبخانه‌دن استه‌دیکلری کبی استفاده ایدرلر. لکن اوزینك ازله‌گان کتابی ویاخود تله‌گان گزیته‌سی بشقه بر کشینك قولنده اولسه، «بونی اوقوغاچ بکا ویرمه‌کزنی اوتنه‌من» دیور. اول دخی سزنك رجاگزنی مطلق قبول ایدب ایکنچی بر کشی صوراسه‌ده آکا ویرمس. حتی اوقوب بترگاچ سزنی ازله‌ب طاوب مذکور کتاب ویا گزیته‌نی طابشرمق آنك اوچون بر بورچ حکمنی آلور. پیانویه کلنچه: کتاب نوبتی کبی نوبت ایله هرکمنك پیانو اویناماغه حقی وار ایسه‌ده، خلقغه طکلاتورلق وباراندرورلق مهارتی بولماغانده بلوربلمس اویناب خلقنی ازعاج ایتو البته ادبکه موافق دگلدر. اما ارباب مهارتدن اولوب‌ده یولچیلر طرفندن پیانو اویناماسی ویاخود بر کتاب اوقوماسی نازکانه رجا ایدیله‌چك اولورسه، اولقدر نازلانمیچی رجالرینی ممنوناً قبول ایتمك ادب وتربیه‌نك برنچی مقتضیاتندندر. بو بابده خوف واحتراز ایتمکه هیچ لزوم یوقدر. چونکه کشی یاراتاچق مهارتی اولماسه‌ده طکلاوچیلر طرفندن تحسین اولوناچغی شبهه‌سزدر. زالغه کیچکن کییم ایله ویاخود یارتی یورتی کیینوب چقمق موافق ادب دگلدر. بزنك بو طرفلرده اهل اسلام بو جهتلرنی یخشی بلمه‌دیکلرندن زالغه کشی آراسینه کازاکیسز ویاخود چاپانسز چقارلرکه بونك آوروپالیلر قارشوسنده نه قدر ادبسزلك ونه درجه‌لرده تربیه‌سزلك ایدوکنی سویله‌مکه‌ده حاجت یوقدر. کذلك کازاکیلرنی چیشوب کولمکلرینی خلقغه کورسه‌توب اوطورمق ویاخود یوروکنی وکالوشلرنی صالمیچی اوطورمق زور عیب وادبسزلکدر. بز مسلمانلرمز دیوب کلاسلرده کازاکی وچاپانلرنی صالوب یکلرینی صزغاتوب قمغانلر ایله بدرفکه یوگرمك وکاریدورلرغه صولر توکوب بترمك یالگز تربیه‌سزلك گنه دگل باشقه یولچیلرنی تنفیرده بولادر. اگرده زالده خاتونلرده اولسه آنلرنك یولداشلری اولان ایرلرنك بو آدمنی دوئل گه (١) چاقرماغه بیله حقلری واردر. بو کبی حاللرنك وقوعنده عملیاتنی ممکن قدر اجانبکه کوسترمیچی ادا قیلورغه طرشمق تیبشلیدر. آبدست آلمق اچون مطلق قمغان‌غنه شرط دگلدر. قمغان یرینه کچوك بر شیشه ایله‌ده آبدست وطهارت عملیاتنی اکمال ممکندر. روایت ایدرلرکه بر شهرنك معتبرانندن بر کشی پاراخودده ایکنچی کلاسده بوفارینی دیدیکمزچه چیشنوب بدرفکه یوردکدن صوکره بر نیچه دقیقه‌لر زالده کاریدورده استبرا قیلوب یورمشدر! زالده‌ده بر نیچه ایرلر وخاتونلرده‌وار ایمش. ادبسز وتربیه‌سزلکنك بو درجه‌سینه چدای آلماغان ایرلردن بریسی طوروب مسلمانلق اسمی ایله دینینی چرتکان واوز تربیه‌سینی بلمه‌گان بو کشیمزنك یاگفاغنه صوغوب درجه‌سینی بیلدیرمش وعالمگه مسخره ئه‌یله‌مشدر. تأسف اولونورکه بو بر حکایه دگل فاکت وواقع بر اشدر آشکاره استبرا قیلو، دگل عمومی یرلرده حتی اوزی خانه‌کده جماعت وبالا چاغاللر آلدنده بیله بیك زیاده ادبسزلکدر. یوللرده بو کبی تربیه‌سزلکلر واداب عمومیه‌یه رعایتسزلکلر آرامزده بیك شایعدر. بزنك ادب وتربیه خصوصنده دقتسزلکمزنی اکوره کوره آلشدیقلرندن ویاخود اوزلری بیك تربیه‌لی اولدیقلرندن روسلر بزنك بو کبی حرکاتمزکان کوب وقتده کوز یوموب قالمقده‌دورلر. بوندن بزگه سوز ئه‌یته آلمیلر بزنی اعتبار قیلالی دیگان معنا آکلاناسون. بالعکس آنلر طشدن بزگه بو سوز ئه‌یتمه‌سه‌لرده، اچدن تسزدن اکوله‌چکلری شبهه‌سزدر. سزگه مدنیتسز وتربیه‌دن محروم بر آدم نظریله قاراب آنچق مرحمة عفو ایده‌چکلردر. روسدن قورقمیم دیوب تربیه‌سزلك ایتمك واوزکندن ودینگدن کولدیرمك جائز دگلدر. فی الحقیقه کیمسه کیمسه‌دن قورقماس. فقط تربیه‌لی آدملرنی قورقوتا طورغان بر شی وارکه اولده تربیه‌سزلکدر. خصوصیله دین اسلام حیا وادبکه بنا ایدیلمش بر دیندر. مبارك رسول حدیثك «الحیاء من الایمان» دیلمشدر. حیا دیمك ادب وتربیه دیمکدر. ادب وتربیه دینمزنك اقتضاسی اولدیغندن بزگه هر حالمزده وهر خصوصده بو حکم جلیلگه اتباع ایتمك لازم وضروریدر. برنچی وایکنچی کلاسلرده عمومیتله آزمی کوبمی تربیه اکورمش کبار خلقلر کوب بولادر. ایمدی مادامکه سلین‌ده بو آدملر زمره‌سینه کردك اوحالده یولچیلق آدابنه رعایت ایدب ادبلی وتربیه‌لی کورنمکه غیرت ایتمه‌لیسك. تاکه باشقه‌لرنك نظر تحقیر واستخفافلرینه دوچار اولمایه‌سك. یوق بن عادتلرمنی طاشلی آلمایمن دیسه‌ك، درجه‌کنی بل‌ده، برنچی وایکنچی کلاسلرغه اوطورمای اوز ادب وتربیه‌سینه اشاناآلماغان کشیگه دورتنچی کلاسدن مناسبی یوقدر. بو صورتده برنچی وایکنچی کلاسلرده‌غی تربیه‌لی یولچیلرنی بیزار ایتودن‌ده خلاص بولنور همده حیوانلر آراسنده حیوان کبی راحت راحت استراحت وامرار اوقات ایدلور.

ع. کرم.

آخری وار.

(١) (دوئل) یاؤر ویاده برابر بینه بیك قاتیغ آچولانشقان کشیلر آراسنده اجرا قیلنا طورغان آتشو واولترشودر. گمانلر نیچه دوئلدن صوکره تحقیر قیلنغان حرمت کیری قایته وآچو باصلا ایمش..

حیات نباتی.

« علم نباتاتده کیره‌ك اوله‌ن بولسون، کیره‌ك آغاچ بولسون یردن چقوب اوسه هم عادی

اوطنه یا ناطورغان نوسه‌لرنك همه‌سینه نباتات دیلور، اوسله طورغان نوسه‌لر دیمك.

یه‌شه‌مه‌ك قوه‌سی حیوانلرده بولدیغی کبی نباتاتده‌ده باردر. حیوانلر آشاو، اچو و هوانی و صولاو سیبلی اوسه‌لر. تناسل اعضالری اسطه‌سی ایله نسللرینی صاقلیلر، هلاکتدن صاقلانالر. نباتاتده‌ده اوشبو ره‌وشچه گه‌وده‌سینی اوسدروب اوزینك ترکلگینی هم نسللرینی حفظ ایته‌در.

نباتات کوب یه‌شه‌مك، الوغ گه‌وده‌لی بولمق ایله حیوانلردن نیچك آیرلور ایسه، حیوانلرده حس واراده قوه‌لری ایله نباتاتدن آیرلمقده درلر. بوز یللر یه‌شه‌گان نباتات بیك کوب بولدیغی کبی مك یللر یه‌شه‌گانی‌ده آز توگلدر. حال بوکه حیوانلر آراسنده یوز یل یه‌شه‌گانی آز بولدیغی حالده مك یل یه‌شه‌گانی هیچ یوق کبیدر. قرق، ایللی میتره بییکلکده، ایکی واوچ یوز آرشن قدر بیرنی قابلاغان آغاچلر آز توگلدر. اما بوقدر الوغ حیوانلرنك بارلغی ایشتلگانی هم کورلگانی یوقدر. نباتاتنك طوغان صاین بوتاقلری کوبه‌یه اوزلری جوانایا بارادر. حیوانلر ایسه، بر آز وقت عمر ایتکاندن صوك اوسودن‌ده زورایودن‌ده طوقتیلر. کوندن کون کچره‌یه بارالر. نباتات، عمر و گه‌وده جهتندن حیوانلردن نه قدر اوزون و نه قدر الوغ بولسه‌لرده، حیوانلرغه قارشی هیچ مافتانورلقلری یوقدر. چونکه بو الوغ مخلوقات اوزلرینك بونچه اوزون عمرلری اچنده تله‌گان بیرلرینه کیته آلمیلر، آچلقدن صوسزلقدن هلاك بولو درجه‌سینه ایرشسه‌لرده، یانلرنداغی صوغه باروب اوزلرینی بو هلاکتدن قوتقاره بلمیلر؛ بالطه ایله اوزینی کیسکان آدمگه‌ده قارشی طورا آلمیلر، آنی قاچوب قوتلاده آلمیلر. نباتاتده حس و سیزو قوه‌سی بارمی یاکه یوقمی؟ بو طوغرولری همیشه معلوم توگلدر. شویله ایسه‌ده، نباتات آشی، اچه هوانی تنفس ایته یعنی صولو آلادر. زیرا اگر نباتاتده بو حاللر بولماسه، آنلرنك اوسگی هم یه‌شه‌مگی ممکن بولورمی ایدی؟ ایمدی نباتات نیچك تنفس ایته؟ بزنك اوچون ایك عبرتلی بیرلر اوشبو بیرلردر. شول سببدن بو بیرلرنی قسقالق ایله بولسه‌ده، «یولدز» اوقوچی محترم افندیلرنك دقت نظرلرینه عرض ایتونی معقول کوره‌من. شویله که بر آغاچقه دقت ایتدکمزده اول آغاچده ایش تورلی اعضا طابامزکه: طامر، قامل یاکه قورا، یافراق، چه‌چه‌ك هم یمیش در. طامرلرینك ایك اوچلرنده بیك کچکنه قاچق کبی برر قووش باردرکه اوشبو قووشلردن پیرده‌گی صو ایله برابر ارگان تورلی طوزلر نباتاتنك اچینه کروب یافراقلرینه قدر ایرشه‌در، و یافراق اوچلرندن آ قویاشنك حرارتنی هم نوری ایله طونك ام الحموضة و کیسلورواد یعنی آچتی اسملی ماده‌سی کوزگه کورنمیچی طومان کبی اوچوب یوغالادر، ایکنچی طرفدن هوادن حامض فحم اسملی ماده یافراقلرداغی تیشکلردن آغاچنك اچینه کره‌در. آچتقیسی صونك آچتقیسی ایله برگه اوچوب یوغالادر. اما کومر ماده‌سی اوّلگیلرینه قوشلادر. اوشبو ره‌وشچه جیلیلمش کومرلر آغاچنك طامرلری بوینچه هر بیرینه طارالادر. آغاچنك بارچه اعضاسی اوشبو کومرلردن اویوشوب میدانغه کیله‌در. بونی دقت ایتل‌چك شول درکه، هوا، حیوانلرنك ترکلگینه نیچك لازم ایسه، نباتاتنك حیاتینه‌ده، شول درجه لازمدر. هواده‌غی ماده‌لرنك حیوان اوچون لازم بولغانی آچتقیسیدر. بو ماده پیته‌رلك بولماسه، اول هواده حیوان ترکلك ایته آلمیدر، اوله‌در. اما نباتات اوچون لازم بولغانی هواغه آکوبسنچه قاتشا طورغان حامض فحم یعنی کومر ایسی اسملی ماده‌در. بو ماده پیته‌رلك بولماسه اول هواده نباتات یه‌شی آلمیدر، قوریدر. دیمك که هوانك آچتقیسی حیوانلرنك حیاتینه سبب اولدیغی حالده نباتاتنی قورتادر. حامض قاربون ایسه بالعکس نباتاتنك حیاتینه سبب ایکان حیوانلرنی اوتره‌در!

آخری بار.

«جیمنون»

اسلام عالمندن.

❧ جناب عالی خیوه خانی حضرتلری اورگنج شهرنده بر مدرسهٔ عالیه بنا قیلوب فنون جدیده درسلری اوچون استانبولدن معلملر کیتره‌چك ایمش. «ارشاد.»

❧ ترکیه‌ده سلانیك شهرنده بر طب مکتبی آچلاچقدر. اوّل ترکیه‌ده بیش طب مکتبی بار ایدی. ایمدی بو آلتنچیسی بولاچقدر(!)

❧ هندستان مسلمانلری آراسنده فس کییو بیك مودا بولوب بارادر. حاضرده آنگلیه خدمتنده بولغان عسکریلرده فس کییه باشلامشلر.

سرندیب جزیره‌سنده محکمه‌لرده‌ده فس کییوب اوطورونی تلیلر ایمش. بو خصوصده هندستان مجلس اداره‌سی اعضالرندن عبدالرحمن خان واسطه‌سی ایله مجلسکه (۲۵) مك کشی قول قویغان بر عریضه‌ده بیرلمش. آنگلیه بو فسدن بیك قورقادر. چونکه فس کییو مسلمانلرنك ترکیه‌گه محبتلرنی آرتدراچق ایمش. بعض شهرلرده فس کییوب یورو منع‌ده قیلنمش ایدی. بزنك روسیه‌ده‌ده آزیه طرفلرنك فسلی کشیلرنی بیك تیکشره‌لر. یاؤروپا جریده‌لری ترکیه اشدن چقدی، بوگون ایرته‌گه بته‌چك دیلر. امّا حکومتلری ترکیه‌نك فسندن‌ده قورقالر. هند مسلمانلرینك قلبلرنده فسدن‌ده آرتق ایمانلری‌ده باردر. میسیونیرلر و بیبل جمعیتی یوزده بیش یلدن بیرلی مسلمانلرنك ایمانلرینی‌ده آولاب بماقدی. لکن فصاحتسز ترجمه قیلنغان تورات وانجیل پیروودلری مسلمانلرنك ایمانلرینی ضعیفلندرمه‌دی، امّا نصرانیتکه نفرتلرینی آرتدردی.

❧ باغچه سرای شهرندن (ح) اسملی بر مسلمان عشق سببلی موسکوؤاده نصرانیتکه چقوب مرتد بولمش ایکان. بو کونلرده خاتونی اولو سببلی بلاسندن قوتلمش. حریت دینیه نظامینه بناً حاضرده شهرینه قایتوب گناهندن توبه واستغفار قیلوب کیری اسلامیتکه کرمشدر. بونك کبی اسلامغه کیری قایتاچقلرینه کوب ایمش. «ترجمان»

❧ استرلی طاماق ناحیه‌سنك اونه‌ك قریه‌سنك آخوند داملا محمد شافع حضرت ۳ نچی آپریلده وفات ایتمشدر. مرحوم علوم اسلامیه‌ده متبحر و معارف جدیده‌دن بردرجه خبردار، فکرلی علمادن ایدی. جریده و مطبوعات مطالعه‌سینه رغبتلی فاضل کیمسه‌لردن ایدی. سوزی و وعظی ایله اطرافنه افکار جدیده‌نك انتشارینه بیك اجتهاد ایتمش ایدی. «رحمة الله علیه»

❧ نیژنی ولایتنده صیرگاچ اویه‌زنده‌گی مسلمان آوللری مکتبلری اوچون یکرمی یلدن بیرلی زیمستوؤادن هر یلده اونوزار صوم آقچه آلمقده‌درلر. بو آقچه هر یلده مکتبلرنی توزه‌تو اوچون، اوطون و چراغ اوچون

صرف قیلنمقده‌در. باشقه ولایتلرده کوبدن آلو کیره‌ك ایدی. یازق بزگه.

⁓ محرّرینك خصوصی روایتینه نظراً پیتر-بورغده ۱۸ یاشارلك بر روس الفت اداره‌سینه مسلمان بولمق آرزوسی ایله مراجعت قیلمش.

⁓ قتای مملکتنده (۷۰) میلیون قدر اهل اسلام بارلغی جریده‌لرده برنیچه مرتبه یازلمش ایدی. اقدام گازیتنه یازدقلرینه نظراً دین اسلام چیننك (۱۸٦۰) نچی یلدن بیرلی کوبره‌ك ترقی ایته باشلامشدر.

اسلام دینینه کرگان کشیلر آراسنده جنایت وخیانت آزلغی قتای حکومتی طرفندن کوب مرتبه تجربه ایدلمشدر. شول سببلی اسلامنك انتشارینه قتای ولایتلرینك ماندارینلری‌ده کوب یاردم ایتمشلر. بر ماندارینیدن چیننك، نی اوچون مسلمانچیلقغه بوقدر ایرکنلك بیره‌سز دیئوب صورمشلر. ماندارین جوابنده: «اسلام دینینه کرگاندن صوڭ قتای کشیسی نك خلقی توزه‌له‌در. فسق فساددن طیيلادر. هر اشنده پاکلکنی رعایه قیلا باشلیدر. بالاسینه علم اویره‌تونی اوزینه فرض دیب بله‌در. شول سببدن اسلام دینی بزنڭ قارا خلقنك بيك آغارووینه سبب بولادر» دیمشدر.

معلومدرکه قتای عوامی افیون استعمالی ایله بيك مبتلی درلر. قتای کشیلری مسلمان بولدقدن صوڭره بوبلانی‌ده طاشلیلر ایمش. چونکه علماسی بو مسکرنی استعمال قیلودن خلقنی بيك طيیالر ایمش. اوزلری هیچ استعمال قیلمیلر ایمش. بوخصوصده وعظنی آرتدرمق اوچون بخارای شریفدن‌ده برنیچه مدرسلر کیترو فرض قیلنادر. لکن یولدز اداره‌سی بو تدبیرنی بيك معقول کورمیدر.

خارجی خبرلر.

جزائر. (آلژیر)

ترك جریده‌سینه یازدقلرینه‌قاراغانده جزائرده فرانسوزلر اهل اسلامغه بيك جبر وظلم قیلالر ایمش. اسلام بالالری اوچون آچلغان مکتبلرده پروگراملر بالالرنی فرانسوز طبیعتی ایله طبیعتلندرورلك روشده ترتیب قیلنمشدر. فرانسیه‌نك تاریخینی بيك الوغ ایتوب اوقوتالر. ترکلرنی بيك کچکنه ضعیف وفقیر قوم ایتوب کورسه‌ته‌لر. شول روشچه بالالرنك ترکیه‌گه محبتلرینی بتره‌لر ایمش.

هربلر آقولندن بیولرینی صاتوب آلوب بترمك خصوصنده‌ بيك کوب تدبیرلر قیلنمش. بانکیلر قولنده‌غی ملکلرنی اهل اسلامغه هیچ صاتدرمیلر ایمش.

کاتولیك میسیونیرلری‌ده همان اوز دینلرینی نشر قیلورغه طرشالر.

اگرچه فرانسیه‌نك اوزنده کاتولیکلرگه اعتبار قالمادی. اما جزائر مسلمانلرینی ضعیفلندرور اوچون کاتولیتسیزمنی جزائرده فرانسیه اهیج اویالمیچه نشر قیلمق فکرنده‌در.

اوقوغان یاشلر آراسنده فرانسیه حکومتندن راضی بولماغانلری بيك کوبدر. هربرسی یورتلرینی ترکیه تصرفینه قایتارمق فکرنده درلر. بو مسلککه خدمت ایتمك اوچون (جزائر یاشلری) (ژون آلژیریه‌ن) اسمنده بر جمعیتلری‌ده بار ایمش. بو جمعیت چلینلری بو کونلرده بر نیچه مڭ کشی جیلوب بر نیچه آیلی یولدزلی کلمهٔ شهادت یازلغان فلاکلر کوته‌روب اورام صاین دیمونستراتسیه یاصاب یورمشلر. یوری طورغاچ بيك کوب مسلمانلر آرتلرینه ایه‌روب تکبیر ایتوب یورمشلر. عموما: «فرانسوزلر یرگه باتسون! یاشاسون ترکیه! دین اسلامغه قوّت!» دیئوب قچقروب یورمشلر.

اوشبو کشیلرنك کوبسی پولیسه طرفندن آخرده زندانغه حبس قیلنوب آرادن بیدی کشی اولترلورگه حکم قیلنمش. باشقه‌لری خلاص قیلنمشلر. جزائر مسلمانلرندن (۷) کشی کیمیسه‌ده، بو خبر (۴) میلیوندن زیاده جزائر مسلمانلرینك بارچه‌سینك قلبلرینه الوغ جراحت صالمشدر.

داخلی خبرلر.

حریت فرقه‌سینك ۳نچی جیینی.

مشهور (ك. د.) یاکه حریت فرقه‌سینك هر طرفدن جییلغان وکیللرینك ۳نچی جیینی پیتربورغده ۲۳ نچی آپریلده باشلانوب ۲۵نچی آپریلکه قدر اوچ کون دوام ایتدی.

بو جیینلك مجلسلرنده وکیللر اجمالا اوشبو ماده‌لرنك میدانغه چغووینه اجتهاد قیلورغه قرار بیردیلر:

۱) روسیه‌ده هر بر کشی کیره‌ك قایسی نسلدن وقایسی دین اهلندن بولسه‌ده، کیره‌ك قایسی صنف خلق جمله‌سندن بولسه‌ده، ایر بولسه‌ده، خاتون کشی بولسه‌ده، نظام قارشنده بر درجه‌ده تیگز حساب قیلنورغه؛

۲) معلوم ومشهور حریتلرنك هربرسی بالفعل میدانغه چغارلورغه،

۳) دوماغه هم شهر یازیمستوا اداره‌سی کبی یرلرگه کشی صایلاولرغه هر ایر کشی بر حسابدن قاتنشوب صایلاو اشلری یاشرن روشده برگنه قات ایتوب یورتلورگه،

٤) آول خلقینه یر بیرو ایله اشچی خلقلرنی راحت قیلو مسئله‌لرینی تیز زمانده نظامغه کرتورگه

۵) هر تورلی قبیله و ملتنك عدللك مقصودی ایله صوراغان اشلرینك هربرسینی بیروب روسیه اچنده‌گی هر بر ملتنی راضی قیلورغه.

حریت فرقه‌سینك چلینلری اوشبونده مذکور ماده‌لرده‌گی اشلرنی میدانغه چغارورغه پراۋیتلستواونی کوندرورگه هر تورلی جای ایله طرشاچقدر. بو طوغریده حکومت ایله آراسی بوزلسه‌ده، اجتهادنی طاشلامایاچقدر. ودخی بو فرقه سیاسی و (پولیتیچیسکی) عیبلر ایله عیبلنگان کشیلرنك هربرسی عفو عام قیلنوینه، اولتروب جزا قیلونك بتووینه طرشاچقدر. بو جییننك (۱۷) نچی اوکته‌بردن صوڭ نظامغه خلاف حرکت قیلغان توره‌لرنك حکم وجوابقه آلنو کیره‌کلگی حقنده‌ده مذاکره بولمش

معلومدرکه بو پارتیه‌نك باش کومیتتی پیتربورغده‌در. هربر مشهور شهرلرده‌ده بره‌ر شعبه اداره‌لری‌ده باردر. روسیه‌ده بو فرقه‌گه چلین بولوب یازلغان کشیلر بيك کوبدر. فرقه رسمی بر جمعیت ایتلوب تصدیق قیلنغاندن صوڭ چلینلرینه آرتاچقدر. دوماغه‌ده بو فرقه‌دن ایکی یوز قدر زیاده چلین صایلاندی. بو فرقه‌نك دوماغه چلین بولغانلری آیرم بر کومیتیت یاصایاچقدر. بو کومیتیت (پارلامینتسکا فراکسیه) دیئوب آتالور. اوشبو فراکسیه ایله باش کومیتیت هر وقت مشاوره ومناسبتده بولاچقدر.

⁓ ایگناتییف کامیسیه‌سنده اهل اسلامنك دوخوۋنی صوبرانیه‌لری حقنده کیکاش بولمش. صوڭغی کیکاشده، پیتربورغ، سیمفیروپول، تیفلیس، پیترپاۋلوفسك، اورینبورگ، آقمولا، آتباسار واوفا شهرلرنده امور دینیه‌نی قارامق اوچون آکروژنی پراۋلینیه‌لر یاصارغه قرار بیرلمش ایمش.

بو خبرده بر یاکلشلق بولمق کیره‌ك. چونکه روسیه اهل اسلامینك مرکزی صانالغان

...то-Графія И. Н. Харитонова, Казань, Пассажъ. Редакторъ-издатель Ахмедъ-Гади Низамовичъ Максудовъ.

قزان شهرنده پراۋلینیه بولاچقی بولمایاچقی مذکور توگلدر. آندن باشقه، ۱ گرده اهل اسلامی کوب بولغان بیرلر صاین بر پراۋلنیه بولاچق بولسه سیمبی و حاجی طرخان شهرلرنده ده برر دانه بولور ایدی.

بو تدبیرنك اهل اسلام اوچون فائده‌لی بولاچقی شبهه‌لیدر. بوندن مقصود دائره‌سی کیك بولغان دوخوۋنی صوبرانیه‌لرنی بتروب کچکنه اداره‌لرگه قالدرو بولسه، کیره‌ك. اهل اسلامنك اوزلرینك قاتشوندن باشقه دین اشلری حقنده ایگناتییف کمیسیه‌نك کامیسیه‌لری کیکاش قیلولری بیك عجیبدر. کیچه‌گی خبرده ایگناتییف کامیسیه‌سی ترتیب قیلغان نظاملر تصدیق قیلنمق اوچون پادشاه حضرتلرینه طاپشرلاچق دییوب یازلمش ایدی. برکره دوماده کیکاش قیلنماس بورون بو نظاملر میدانغه چقماسه کیره‌ك.

باش وزیر گراف ۋیتتی ایله امور داخلیه وزیری دورنوۋو اوز تله‌ولری بوینچه لوازملرندن چقدیلر. آنلرنك اورنینه گوریمیکین وکوکوفتسق فامیلیالی کشیلر تعیین قیلندیلر. هر ایکیسی برر مرتبه وزیرلك لوازمنه طورغان کشیلردر. گوریمیکین اوچنچی آلیکساندر پادشاه زماننده داخلیه وزیری بولمش ایدی.

بنه خزینه وزیری شیپوف، یوللر وزیری نیچایف، بیر اشلری ناظری نیکولسکی، دین اشلرینك باشلغی آبالینسکی، معارف ومکاتب وزیری گراف طولستوی هر برسی لوازملرندن چقدیلر. بونلرنك اورنلرینه ده یاڭغا کشیلر تعیین قیلناچقدر.

۲۳ نچی آپریلده پادشاه حضرتلرینك الوغ فرمانی ایله روسیه مملکتینك توب نظاملری اعلان قیلندی. بو نظاملر بیش باب اوزره (۸۲) ماده‌دن عبارتدر. کیله‌چك نسخه‌ده اجمالا یولدزده ترجمه قیلنسه‌لر کیره‌ك.

۲۷ نچی آپریلگه قدر دوماغه صایلانغان چلینلرنك جمعی (۴۴۲) کشیدر. بونلر اچندن (۱۸۵) کشی (ك. د.) یاکه حریت فرقه‌سندندر. صول‌طرف وساتسیالیزم فکرنده (۳۶) کشیدر. حاضرگه مسلمان چلینلر (۱۱) کشیدن عبارتدر. هر برسی حریت واداره‌ٔ مشروطه طرفنده حساب قیلنادر. ۱۷ نچی اوکتابر اتفاقندن فقط (۲۷) چلیندر. بیك ایسکی فکرلی حریتکه خلاف کشیلر (۱۵) کشیدن آرتق یوقدر. (۷۵) کشینك قایسی پارتیه‌گه قوشلاچقی حاضرگه معلوم توگلدر. هر نه ایسه، دوما اعضالرینك دورتدن بر اولوشی ایسکی فکرلی بیوروکراتیه‌نك خلافینه طرشاچق کشیلردر.

بوتون روسیه‌ده عمومی اوقتو اوچون هر ولایتکه چغاچق راسخود چامالانمشدر. بزنك قزان اوکروگینه (واتکه، سمبر، صامار، صاراتوف وآستر خان) ولایتلرنی ایله برلکده جمعا (۲۷۶،۰۴۹) اشکولا آچلوب معلملری معاشی اوچون (۱۰،۵۴۹،۱۱۰) صوم آقچه صرف قیلنورغه تعیین قیلنمشدر. بو مکتبلر اون یل اچنده آچلوب تمام ایتلورگه فرض قیلنادر.

طولچوکده طالب علملر.

اوشبو سنه برنچی محرمدن بیرلی طولچوکده سودا قیلوچی احمد ولی افندی مدرسهٔ رابعه معلملرندن احمد عطاشه‌کی جنابلرندن اصول جدیده اوزره الفبا ایله قراءت اوقوماغه باشلامش ایکان، ایکی آی صوگره هر بر ترکی کتابلرنی وجریده‌لرنی اوقورلق درجه‌گه کیلمشدر. حاضرده قرآن کریم اوقومغه باشلامش.

احمد ولی افندی (۳۵) یاشلك برسودا گیردر. اوّلده هیچ بر حرف طانیمی ایدی.

بونی کوروب حاضرده یولداشلری‌ده اوقو هوسینه توشوب گروه گروه اوقومغه کرشمشلر. رحیم خلفه‌ده بیش کشی عارف تنشی ده‌ینه بر نیچه کشی اوقیلر. طولچوك بازاری آغارسه، باشقه بازارلرنك ده انصافقه کیلولری امیدلیدر. الله هدایت بیرسون.

قزق سوزلر.

— ترکیچه درست یازمق اوچون املا ورسم خط قاعده‌لری بارمی؟

— باردر. بوخصوصده بر برینه خلاف بولغان ایکی تورلی قاعده مشهوردر.

— نیندی قاعده‌لر؟

— برسی. «سوز آغزدن نیندی حرفلر ایله ایشتلسه، شول حرفلر ایله یازلمالی» دییور. ایکنچیسی: «سوز آغزدن نیندی حرفلر ایله ایشتلسه، شول حرفلرنك خلافی ایله یازلمالی» دییور.

— اوشبو صوڭغی قاعده ایله یازوچیلرده بارمی نی؟

— باردر. بوسنه نشر قیلنمقده اولان جریده‌لرنك قالنراغنده (بردن، اوچون، آنك، بلنمی، طودو، آچق، کیترگان، اشان) کلمه‌لری (بردیمن، ایچون: آننك بیلونمای، توغو، آچیق، کلتورکان، ایشان) دییوب یازلغانینی ۷۰کوگانك یوقمی نی؟

— نی اوچون (دن) اداتی (دین) روشنده یازلا ایکان؟

— (دن) دییوب اوقولماسون اوچون ایمش!

— شولای اوقوچیلرده بولامی ایکاننی؟

— نیك بولماسون (دن) نی توگل، (دین) نی (دن) دییوب اوقوچیلرده بولادر!

— چلینلککه فلان وفلان ملالرنی، نی اوچون صایلاماغانلر؟

— اصول جدیده طرفنده اولدقلری اوچون.

— فلان مولانی نی اوچون صایلاماغانلر؟

— نصول جدیده طرفنده اولدیغی اوچون (۱)

— اویله ایسه، فلان افندینی نی اوچون صایلاغانلر؟ — نه اصولدن ونه نصولدن خبری اولمادیغی اوچون.

کیری: یوق بولای یارامی بو اش. فلان آبزی‌ده یاڭغالرچه یازا باشلادی. بز آندن بولای اوزگارونی کوتمه‌گان ایدك.

طوری: ایسکیلکنی عوام آراسنده‌غنه‌سویله‌ب بولا آنی، رسمی روشده یازا باشلاغاچ عقلغه صیماغان سوزلرنی یازوب بولمی شول.

کیری: خیر ایسکی فکرلر برله‌گنه طوتورا آلمی طورغاندر شول!

طوری: البته، اول‌ده بار. حافظ افندی، اوزك ریداکتور بولسه‌ك، نی قیلور ایدك؟ یاڭغی فکرلی شاگردلرنك مقاله‌لرینی گازیتگه باصدرورمی ایدك؟

کیری: واقعا، سوز طابا آلماسه‌م، باصدرور ایدم شول.

طوری: شاکردلر آراسنده ایسکی فکرلیلری یوقمی ایکاننی صوڭ؟

کیری: بار بارون، بیك کوب. لکن یازا بلمیلر ایمش: سوزلری آڭلانمی ایمش.

طوری: نیك آلای ایکان صوڭ؟

کیری: خواجه نصرالدین کبی اوزم‌ده شوڭا آپتراب طورام ئه‌لی. قهرتوشکری، جدیدیلر جیکه‌رلر آخری بزنی.

(۱) نصول جدیده اصول جدیده‌نك خلافینه چغارلغان بر باصما جیینتغیلر.

Лито-Тпорафія И. Н. Харитонова, Казань, Пассажъ, Редакторъ-издатель Ахмедъ-Гадій Низамовичъ Максудовъ.